

Píše Kamil Činátl

(E*forum, 04. 05. 2022)

V rozsáhlé historiografické produkci jen zřídka narazíte na text, který by se zaměřil na dějepisné vzdělávání. Většina historiků a historiček se věnuje akademickému výzkumu a na popularizaci či vzdělávací aplikaci výstupů bádání jim nezbyvá čas. Možná to souvisí i s nejednoznačnou hodnotou takových výstupů jak na úrovni symbolické prestiže v odborné komunitě, tak s ohledem na kvalitativní metriku vědeckých výkonů. Proto mě v pozitivním smyslu zaujala práce česko-německo-slovenského týmu historiků ***Deutsche, Tschechen und Slowaken im 20. Jahrhundert***, která se obrací na učitele a učitelky dějepisu a nabízí jim materiály do výuky.

Publikace vznikla v rámci aktivit Česko-německé a Slovensko-německé komise historiků. Za německé historiky se na ní podíleli Martin Schulze Wessel, Dieter Segert a Volker Zimmermann, za českou stranu Miloš Řezník a Vladimír Handl, dále pak slovenský historik Dušan Kováč. Jedná se o poměrně rozsáhlou antologii převážně textových pramenů k dějinám 20. století, jež je rozdělena do šesti chronologických celků. Každá kapitola obsahuje výkladový historiografický text, stručné shrnutí didaktických přístupů a krátkým informativním textem uvedené prameny. Jaký obraz 20. století tedy práce nabízí? Ilustrativní je v tomto již úvodní kapitola Miloše Řezníka, která obsahuje prameny v naprosté většině z 19. století. Antologie zde klade důraz na společenské a kulturní změny, jež přinesla modernizace. Dává žákům příležitost, aby skrze analýzu pramenů z 19. století porozuměli předpokladům dramatických událostí 20. století. Dějepisný obraz 20. století zde není založen na dominanci jednoho národního vyprávění, ale na různých a často i rozporných perspektivách tří střeoevropských příběhů. Zejména v českém a slovenském školním dějepise má národní perspektiva a chronologicky uspořádaný proud převážně politických dějin stále silnou pozici. V této souvislosti na antologii oceňuji snahu exponovat klíčová problémové otázky, které mohou učiteli posloužit jako alternativní nástroje pro organizaci masy potenciálního učiva. Autoři publikace kladou ve srovnávací perspektivě důraz především na vývoj a proměny národních identit, na sdílené představy o roli státu, modernizační procesy a na roli kultury v těchto kontextech. Pokud učitel nahlíží 20. století přes tyto problémové otázky, má šanci prohloubit historické myšlení žáků o 20. století (přemýšlení o příčinách a následcích, trvání a změně, o dobových a současných perspektivách) a odpoutat se od pouze deskriptivního memorování či reprodukce stereotypních obrazů minulosti. V tomto ohledu si práce zaslouží pozitivní hodnocení. Multiperspektivní kompozice pramenů provázaná několika problémovými otázkami, jež učiteli umožňuje srovnávat průběh historických událostí v širším střeoevropském měřítku, je skutečně inovativní. Mohla by českým, německým a slovenským učitelům dějepisu pomoci v tom, aby vyvážili

tradiční důraz na velká národní vyprávění srovnávací perspektivou. Antologie se navíc nezaměřuje jen na dokumenty z oblasti politické historie, ale zohledňuje též každodennost, kulturní a sociální dějiny.

Z pohledu didaktika dějepisu je výběr pramenů nepochybně klíčový, pozornost si však zaslouží též metodický návrh jejich aplikace do praktické výuky. Kvalita metodické podpory však již tak pozitivně nevyznívá. V celku více než čtyřsetstránkové antologie zabírají didaktické přístupy pouhých 14 stran, což ilustrativně dokládá, jaký význam autorský tým přisoudil otázkám metodické aplikace pramenů do výuky. V běžné produkci vzdělávacích materiálů bývá rozveden možný vzdělávací cíl, vazba na kurikulum, navržen konkrétní metodický postup práce včetně možných otázek, případně ideálně typický žakovský výstup, aby učitel mohl výkony adekvátně hodnotit. Didaktické texty v antologii se těmito otázkami nezabývají. Zaměřují se na tematické souvislosti mezi jednotlivými prameny a upozorňují učitele na relevantní historiografická témata, jež může při práci se zdroji zohlednit. Spíše než o didaktiku tak jde znovu „jen“ o historiografii.

Často se u kolegů historiků setkávám s argumentem, že didaktická aplikace je již na učiteli. Tento pohled vychází dílem ze specifické zkušenosti českého dějepisu v 90. letech minulého století, kdy si učitel musel s výukou 20. století často pomoci sám. Metoda byla pro mnohé synonymem ideologizace či závazného marxleninského výkladu. Zároveň se na tomto pohledu podílí implicitní představa o didaktice jako disciplíně, kterou zvládne každý historik jen tak mimochodem. Stačí nahlédnout třeba právě do německých učebnic dějepisu, abychom si tuto ideu opravili. V podobě německých učebnic se odráží debata o cílech a metodách dějepisného vzdělávání, která se v (západo)německém prostředí vede od 70. let minulého století. Zjednodušeně řečeno se projevuje v redukci výkladového textu ideálně pod 50% obsahu, v pojetí učebnice jako dílny pro práci s prameny a v promyšleném a praxí ověřeném didaktickém aparátu. Učebnice od českých historiků naopak v naprosté převaze ilustrují konsensus autorů o tom, že se vzdělává formou výkladu. Konkretizujme si ještě představu o didaktickém aparátu. Z dlouholeté zkušenosti učitele i tvůrce vzdělávacích materiálů vím, jak pedagog ocení dobrou otázku k prameni. Opět stačí nahlédnout do německých učebnic, abychom si dobře promyšlený a do praxe aplikovatelný přístup didaktizace pramenů ilustrovali. Nabízený zdroj mě sice zajímá, chci ho použít, ale nevím, jak jeho analytický potenciál otevřít žákům. Jaká otázka by zde mohla fungovat? A právě zde je klíčová úloha pro spolupráci historika a didaktika (klidně i v jedné osobě) a právě zde předkládaná antologie selhává.

Z podoby antologie vyplývá, že autorský tým historiků podcenil spolupráci s didaktiky a učiteli z praxe, byť je tato v předmluvě editorů deklarována. Seznam literatury neobsahuje žádnou didaktickou práci. V knize čtenář nenalezne odkaz na relevantní text z oboru. Chybí jak klasik moderní německé didaktiky dějepisu Hans-Jürgen Pandel, tak novější teoretici historického vzdělávání, kteří kladou důraz na podporu historického myšlení či historické gramotnosti. Nejen v německojazyčném prostředí přitom na poli didaktiky probíhá velmi živá debata, jak dokládají konference, publikace

či rozsáhlejší výzkumné projekty. Široký záběr a dynamiku debat o vzdělávání modelově ukazuje konference *Core Concepts of History Didactics and Historical Education in Intercultural Perspectives Reflections on Achievements – Challenges for the New Generation*, která proběhla v roce 2020 v Grazu a jíž se účastnili významní odborníci z celého světa (blíže k programu viz:

<https://grazconference2020.uni-graz.at/de/>). Nejde mi zde o tuto konkrétní akci, která ostatně nemohla antologii vydanou téžme roce ovlivnit, ale o ilustraci trendu, který se odráží i v narůstajícím počtu publikací z bývajících se problematikou historického vzdělávání. Z mnoha jeden konkrétní příklad pro změnu ze slovenského prostředí, kde roce 2019 vyšla syntetická práce didaktika Viliama Kratochvíla *Metafora stromu jako model didaktiky dejepisu: k predpokladom výučby* inspirovaná přístupy švýcarského didaktika Petera Gautschiho. Autory antologie mohl inspirovat reprezentativní projekt německých, rakouských a švýcarských univerzit a výzkumných institucí *Historical Thinking: Competencies in History* (HiTCH), který probíhal v letech 2012–2022 a přinesl řadu zajímavých podnětů a výstupů (např. Ulrich TRAUTWEIN et al.: *Kompetenzen historischen Denkenserfassen: Konzeption, Operationalisierung und Befunde des Projekts „Historical Thinking – Competencies in History*, Münster: Waxmann, 2017). Antologie tento dynamický vývoj současné didaktiky, který se mimo jiné týká právě metodické práce s prameny, bohužel nezohledňuje, což v důsledku snižuje její využitelnost v pedagogické praxi.

Rozpaky vzbuzuje s ohledem na praktickou použitelnost i materiální podoba publikace. Jak mají učitelé s prameny pracovat? Mají si zakoupit větší počet publikací do třídy, nebo pokoutně kopírovat jednotlivé zdroje? Masivní knihařské zpracování tento postup navíc ani neumožňuje. Nakladatelství sice nabízí pdf verzi, ovšem její přístupnost přinejmenším pro české učitele snižuje poměrně vysoká cena (40 euro). Proč knihu nedoprovází nějaká online podpora, kde by si učitelé mohli jednotlivé prameny stáhnout a vytisknout? A konečně, co česká a slovenská jazyková verze antologie? Nebo editoři předpokládají, že budou čeští a slovenští dějepisaři pracovat s německojazyčnou verzí pramenů?

Na první pohled sympatický výstup práce Česko-německé a Slovensko-německé komise historiků tedy při detailnějším čtení vzbuzuje nejistoty. Dokáže antologie oslovit cílové publikum? Posune učitele ke změně stylu a zaměření dějepisné výuky, když její aplikaci do hodin brání řada praktických problémů? Kniha učitelům jasně sděluje, že by dějepisná výuka měla být multiperspektivní a konstruktivisticky orientovaná na analýzu a interpretaci pramenů. To je nepochybně chvályhodné. Bohužel však postrádá metodickou podporu pro takto pojatou výuku ve škole. Neříká učitelům, jak mají s prameny konkrétně pracovat a neodkazuje ani na nějakou externí metodiku (v produkci nakladatelství Wochenschau by se přitom obdobně zaměřených prací našlo vícero). Chvályhodný záměr historiků tak, obrazně řečeno, uvízl někde v půli cesty.

Slowaken im 20. Jahrhundert: Materialien für den Geschichtsunterricht. Frankfurt am Main: Wochenschau Verlag, 2020, 424 s.

www.ipsl.cz